

בהיותו מנהיג ריאליסט הקיר עבד אל-נאצר בכך, שניהול מאבק מזוין אחרי התמוטטות כוחותיו המזוינים, היא דרך פעולה בלתי-מצויאית. חודשים אחרי תום המלחמה, לא היסס עבד אל-נאצר לקבוע: „איננו יכולים כיום לתקוף את ישראל ולא נוכל לעשות זאת למשך תקופה ממושכת... אם ברצוננו להשיב את אדמתנו במלחמה — לא נתחיל במלחמה. לא נוכל להתחיל במלחמה אלא אחרי שנהיה בטוחים, שאנו יכולים לנצח — אחרת נביא על עצמנו אסון קשה ביותר.“ עבד אל-נאצר ידע כי אימוץ המלחמה כדרך פעולה יחידה (כפי שהציעו זאת המנהיגים הערבים הקיצוניים של סוריה ושל אלג'יריה) יביא להקפאת המצב שנוצר באיזור בעקבות התבוסה למשך שנים רבות. וכך עלול המצב הגיאוגרפי החדש להפוך לזרע של קבע. יתרה מזו הערכתו של עבד אל-נאצר, כי ישראל מעוניינת להציע את המציאות החדשה שתהוות באזור היא תה, ללא ספק, סיבה נוספת שלא לבחור בדרך פעולה, אשר רק עלולה לקדם את מטרותיה של ישראל.

עבד אל-נאצר שאף שייכפה על ישראל הסדר קרוב, במידת האפשר, לזה שנכפה עליה אחרי מבצע „קדש“. הוא ביטא שאיפה זו בפומבי מספר פעמים במילים הבאות: „אם נוכל לקבל את המגיע לנו

תפיסתו של עבד אל-נאצר* לחיסול „תוצאות התוקפנות“

מה שהסתיימה מלחמת ששת-הימים, עמדה בפני עבד אל-נאצר, לכאורה, הברירה בין אחת משתי האפשרויות הקיצוניות הבאות:

א. לשאת-ולתת עם ישראל לפתרון מלא של עצם הסכסוך הערבי-ישראלי, בהתאם לתנאים שהעמידה ישראל.

פתרון צבאי כדרך פעולה יחידה. נאצר דחה על הסף את האפשרות לשאת-ולתת עם ישראל. במשא-ומתן כזה, כשישראל ממשיכה לקיים את שליטתה בשטח הכבושים, ראה שליט מצרים צעד של כניעה והודאה בתבוסת כוחותיו. יתר-על-כן, במשא-ומתן עם ישראל היה משום הודאה מצדו גם בכשלון המדיניות שניהל מאז עלה לשלטון. נוסף לכך, הגם שתבוסת כוחותיו במלחמה היתה קשה — היא לא היתה מלאה ובנסיבות אלה לא הועמד עבד אל-נאצר בפני ההכרח להגיע לכלל הסדר עם ישראל.

* בחינתה של התפיסה הנאצרית ל„חיסול תוצאות התוקפנות“ מתבססת על מאמר מפורט יותר (שנכלל בקובץ מאמרים על מצרים בתקופת שלטונו של עבד אל-נאצר) העתיד להתפרסם בהוצאת „מערכות“.

מדיניות המאבק של עבד-אל-נאצר

סא"ל יונה

ראל"ן נכנ לעצם יכולתה של מצרים לקיים מגעים מדיניים.

ב. לאפשר קיומם של מגעים מדיניים מתוך עמדה של כוח במטרה להשיג הסדר מכובד.

ג. להוות גורם מרתיע ומאיים כאחד: "אנו אפילו סבורים כי השגת רמה מסוימת של יחסי עבודה להוות תחליף לשימוש בטרור למעשה" שכן, "אין תקווה לפתרון מדיני אלא-אם-כן יבין האויב, כי יש ביכולתנו לאלצו לסגת על-ידי הלחץ מה". כאן משתלבת גם קביעתו של עבד אל-נאצר לפיה, "מה שגלקח בכוח לא יוחזר ואלא בכוח". זו לא היתה קביעה מילית טנטית גרידא. נשיא מצרים האמין בכך, שעצם האיום בהפעלת העוצמה הצבאית יצור לחץ מספיק (אם לא על ישראל אזי לבטח על ארצנו), השואפת למנוע התלקחות במזרח-התיכון) לקידום ההסדר בדרכים מדיניות בלבד.

"תורת השלבים" של עבד אל-נאצר מב-הירה היטב את השקפתו על המאבק בישראל ועל היקפו.

בנאומו ב-10 באפריל 1968, חילק נשיא מצרים את המאבק הצבאי העומד בפני מצרים לארבעה שלבים ברוחיים ומוגדרים היטב:

שכן מטרתו היתה להשיג הסדר פוליטי במהותו האמצעים הצבאיים. "מזן במהלכים המדיניים, להעניק להם, "מוד שדרה" — תוקף הכרחי להצלחתם. עם זאת חזר עבד אל-נאצר וקבע, כי: "ערכה של כל החלטה מדינית נמדד לפי הכוח הצבאי, שנוכל להעמיד כדי לבסס את העמידה על זכותנו". שכן: "נסיונו בעבר אומר, שרק כוחנו מסוגל היה להשיג את האויב לחפש את הדרך שתוריד את ההסדר מכובד, במקום לנסות לכפות עלינו כניעה בלא תנאי" (שמשמעותה לפי הפירוש הנאצרי משא-ומתן עם ישראל, הכרה בה ועשיית חוזה שלום עמה). קביעתו זו מבהירה היטב את, "המשקל הסגור" ואת התפקיד, שהועיד לכל אחד מהאמצעים בתפיסת המאבק שלו. ואכן, מש-הועמדה במבחן המציאות עתידה היתה תפיסת המאבק הנאצרית להצליח או להיכשל בהתאם לייעילותו של הלחץ הצבאי, שמצרים יכלה לפתח כדי לתמוך במהלכים המדיניים.

במסגרת תפיסה זו הועיד עבד אל-נאצר לעוצמה הצבאית את התפקידים הבאים:

א. להעניק למצרים יכולת של "הגנה אמיתית"; יכולת זו היא התנאי הראשון לבלימת, "שאיפת ההתפשטות של יש-

הודות לפעולה המדינית, כפי שאירע ב-1957, מה טוב". עבד אל-נאצר שאף כל ההסדר הכפוי יחייב את ישראל לסגת מכל השטחים שכבש בלי שמצרים (או כל מדינה ערבית אחרת) תתחייב בגרעין רשמי כלשהו כלפי ישראל לגבי היחסים ביניהם אחרי הנסיגה. במילים אחרות, הסדר כזה יחזיר את מערכת היחסים עם ישראל למצב ששרר לפני מלחמת ששת הימים. עבד אל-נאצר ידע כי ארה"ב היא המעצמה היחידה מסוגלת לכפות הסדר על ישראל, אולם הוא ידע גם זאת שקיימים הבדלים מהותיים בין עמדתה של ארה"ב עתה לבין העמדה שנקטה עשר שנים קודם לכן. לכן היה עליו לשנות, או לפחות לקרב, את מדיניותה של ארה"ב בכיוון הרצוי לו. מדיניות מצרית סבילה של "שב ואל תעשה", לא תניע את ארה"ב לכפות את ההסדר המבוקש ועלולה לגרום להקפאתו של המשבר. לכן החליט נשיא מצרים לנהל מאבק משולב — מדיני וצבאי: "אנו עומדים בפני משימה שמשותפת להביא לחיסול תוצאות התוקפנות. נפעל באמצעות הפעולה המדינית ובאמצעות הפעולה הצבאית להגשמת מטרות נשגבה".

במסגרת מאבק משולב זה שם עבד אל-נאצר את הדגש על המהלכים המדיניים,

א. שלב העמידה האיתנה.

ב. שלב ההרתעה.

ג. שלב חיסול התוקפנות (בהזדמנויות אחרות הוגדר שלב זה על-ידי גם כן, שלב של הדיפת התוקפנות" וכ, שלב השחרור של האדמה הערבית").

ד. שלב הניצחון הסופי.

בחלוקה זו של המאבק קיימת הפרדה ברורה בין המאבק, המוגבל בהיקפו ובמטרה — זה שנועד להביא לכלל, "חיסול תוצאות התוקפנות" (קרי: תוצאות מלחמת ששת-הימים) — לבין המאבק הגדול, שנועד להגשים את היעד הסופי — חיסולה של "תוקפנות 1948". הבחנה זו בין השלבים השונים של המאבק קבעה גם את העוצמה הצבאית הדרושה בכל אחד מהשלבים ואת מועד הפעלתה.

בהזדמנויות רבות חזר נשיא מצרים והדגיש, כי בניינה של עוצמה צבאית הדרושה לניהול המאבק להשגת, הניצחון הסופי, הוא תהליך ארוך ומסובך, העלול להימשך שנים רבות. אולם, מאחר שתהליך זה נועד לאפשר הגשמתה של מטרה רחוקה, לא התקשה נשיא מצרים להפוך את המטרה ואת האמצעי להגשמתה כאחד למיתוס ולתווך ארוך-טווח. בעצם העלאתו של מיתוס זה אחרי המלחמה והפיכתו מחדש לאבן-יסוד בתפיסה הבטחונית האסטרטגית, היה משום חזרה לתפיסה שעיבד אל-נאצר עיצבה כבר בראשית שנות ה-60: המשלת המאבק הסופי בישראל למאבקם של המוסלמים בצלבנים. משתקפת כאן, ללא ספק, השפעת הזעזוע שגרמה מלחמת ששת-הימים לעבד אל-נאצר בהוכיחה לו — פעם נוספת באופן מוחשי ביותר — כי אין בכוחם של הכוחות המזוינים של מצרים לגבור על ישראל במלחמה כוללת. עם זאת, העלאתו מחדש של "הניצחון הסופי" — אמנם כמיתוס, כמטרה ארוכת-טווח מבחינת היכולת להגשימה — איפשרה לעבד אל-נאצר לקיים מתח מתמיד בתוך מצרים (בין השאר כדי לדחות לחצים פנימיים שונים) וסייעה בידו במאמציו לרתום את העולם הערבי תחת הנהגתו.

אולם לא דין, "חיסול תוצאות התוקפנות" כדיון המאבק להגשמת, הניצחון הסופי. ל"חיסול תוצאות התוקפנות" חייב היה עבד אל-נאצר למצוא פתרון מהיר, שאם לא כן קיימת סכנה שהמציאות שנוצרה

אחרי מלחמת 1967 תוקפא בדיוק כשם שהוקפאה מבחינתו המציאות שנוצרה אחרי מלחמת 1948. במטרה למנוע היווצרותו של קיפאון מעין זה, אשר יהפוך גם את "חיסול תוצאות התוקפנות" למיתוס ולחזון, החליט עבד אל-נאצר בתום מלחמת ששת-הימים להתמיד בדרך המאבק.

הפרדה זו של המאבק לשלבים השונים איפשרה לנשיא מצרים לשלול הפעלת העוצמה הצבאית, "טרם זמנה" לשם הגשמת המטרה הסופית, ולחייב הפעלת העוצמה הצבאית למען הגשמתה של המטרה המיידית — חיסול תוצאות התוקפנות. אולם גם במקרה זה תופעל העוצמה הצבאית כשהיא מוגבלת בהיקפה ומושכלת באשר לעתויה, רק באותה המידה הדרושה לסייע להצלחתם של המהלכים המדיניים ולתת להם משנה-תוקף. שכן, אם תופעל עוצמת מצרים בדרך אחרת, עלולה היא, לתת בידי ישראל הזדמנות לנחול ניצחון נוסף, אשר עלול להמיט על מצרים (ובעקבותיה על העולם הערבי כולו), "אסון קשה ביותר".

מה היו המאפיינים והמרכיבים של ההסדר, אשר עבד אל-נאצר לחם להגשמתו מאז תום מלחמת ששת-הימים? עבד אל-נאצר חזר והדגיש, כי מבחינתה של מצרים, מדובר רק בהסדר שיושג, "תוך שמיידית על העקרונות הבאים, הקבועים במדיניותה של מצרים — לא מו"מ עם ישראל, לא שלום עם ישראל, לא הכרה בישראל. לא יבוצעו עסקות על חשבון השטחים הפלסטינאים ולא על חשבון העם הפלסטינאי". באימוץ נוסח ההחלטות של ועידת הפסגה, שהתכנסה בספטמבר 1967 בח'ר-טום, הבהיר נשיא מצרים — כביכול מוותר ראיה שונה — את חתירתו להסדר דוגמת זה שנכפה ב-1957. "הפתרון המדיני חייב להיות פתרון של כבוד, שלא יאפשר לישראל אף שעל אחד של אדמה ערבית באיזו מדינה ערבית שהיא". בכך העמיד נשיא מצרים נסיגה כללית של יש-ראל מכל השטחים כתנאי ראשון לכל הסדר.

אין זו עמדת-מוצא למיקוח, או עמדה טקטית גרידא. זוהי עמדה עקרונית. עמדה זו נבעה הן מתפיסתו של עבד אל-נאצר את רעיון הלאומיות הערבית ואת מקומה של מצרים בתוך העולם הערבי, והן מראייתו הוא את עצמו כמנהיג כל-ערבי, כנושא הדגל של הלאומיות הערבית ולכן כמייצג את האינטרסים של כל מדינות ערב ומגן עליהם. מכאן נבעה השלילה

המוחלטת של אפשרות להסדר חלקי עם ישראל.

התפיסה הנאצרית במבחן המציאות

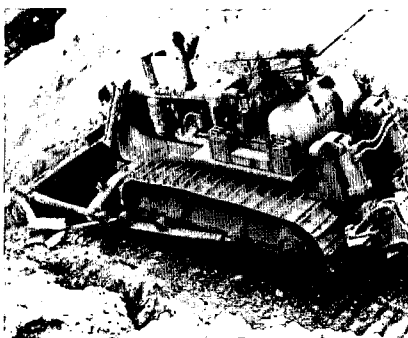
הלחימה בחזית התעלה

(יוני 1967 — אוקטובר 1968)*

כל זמן שנשיא מצרים העריך כי כוחותיו המזוינים טרם החזירו לעצמם את היכולת של "הגנה אמינה" (בלשונו שלו — "השלב של העמידה האיתנה"), הקפיד עבד אל-נאצר לשמור על מידה סבירה של שקט בחזית התעלה. הפעילות הצבאית שהיתה בחזית זו עד סתיו 1968, ואשר נבעה מיוזמה ברורה של המצרים, מקורה בראש ובראשונה בחשש אמיתי מצד צמרת השלטון שבמצרים, שמא מתכוונת ישראל לנצל את חולשתה הצבאית של מצרים; זאת כדי לבסס את מאחזיה לאורך התעלה, להשיג הישגים נוספים ולקבוע מצב עובדתי של שליטה ישראלית בשטח, אשר ישרת אותה בעתיד במיקוח המדיני. כך, למשל: ראס אל עיש — 1 ביולי 1967; קביעת קו הרוחב $29^{\circ} 52'$ כמסמן את הפתח הדרומי של התעלה, ועל-כן הפתיחה באש על כלי-שיט ישראלים השטים צפונה לו — יולי 1967; ירי על סירות צה"ל ששטו בתעלה — כביטוי לראייתם בתעלה שטח ריבוני מצרי — יולי, ספטמבר 1967. גם טיבועה של המשחתת "אילת", ב-21 באוקטובר 1967, נכלל בסוג זה של פעילות, שכן המצרים ראו בסירות הקבועים שערכה המשחתת באיזור פורט סעיד פעולת התגרות ברורה ופגיעה בריבונות טריטוריאלית שלהם, תוך כוונה מצד ישראל לנצל את חולשתם הצבאית הכוללת. תק-

* האירועים הצבאיים בחזית התעלה מתום מלחמת ששת-הימים ועד לכניסתה של הפסקת אש לתקפה בליל 7-8 באוגוסט 1970 נדונים במאמר זה בקצרה — בדרך כלל תוך אזכור האירועים המרכזיים בלבד. תיאור מפורט ניתן למצוא בשלושה הפרסומים הבאים: א. "1000 הימים: 12 יוני 1967 — 8 אוגוסט 1970" (העורך: תא"ל ארד), משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 1972. ב. Lawrence L. Whetten: "June 1967 to June 1971 — Four Years of Canal war reconsidered", New Middle East, June 1971, pp. 15-25. בעל מאמר זה דן בפירוט ניכר גם בסיוע הסובייטי למצרים, בהתפתחות המעורבות הצבאית של הסובייטים ובהשתלבותם בלחימה הפעילה. ג. "בטחון ישראל בשנה השלישית למלחמת ששת-הימים", תא"ל י. רביב — "מערכות", חוב' 209, שבט תש"ל, עמ' 4-23.

רתם הרצופה של הסובייטים) להגיע לעוצ-
 מה צבאית רבה יותר משהיתה להם לפני
 מלחמת ששת-הימים, במיוחד בכוחות
 האויר ובשריון (הדגש על חיוזק כוחות
 האויר והשריון, שהחל להסתמן כבר בת-
 קופה זו, ימשיך ויבלוט עוד יותר בשנים
 הבאות). שיקומם המהיר של הכוחות ה-
 מזוינים והעובדה כי לקראת המחצית הש-
 ניה של 1968 כבר עמדה לרשות מצרים
 עוצמה צבאית העולה מבחינה כמותית
 (ובמידה רבה גם מבחינה איכותית, כתר-
 צאה מקבלת אמצעי-לחימה משופרים יו-
 תר ובעלי כושר-ביצוע גבוה יותר מבר-
 ה"מ) על העוצמה הטרומ-מלחמתית —
 כל אלה הביאו את עבד אל-נאצר למסק-
 נה, כי כוחותיו החזירו לעצמם את, היכר-
 לת לעמידה האיתנה. על כן, משראה
 צורך לתת תמיכה צבאית למהלכים המ-
 דיניים ולקידומם, החליט בשלהי 1968 על
 חידוש הלחימה — בצורה של, מלחמת
 ההתשה".

המאבק המדיני

למרות התבוסה שנחלה במלחמת ששת-
 הימים (ואולי דווקא בגללה) גילתה מצ-
 רים של עבד אל-נאצר נוקשות וקשיחות
 מתחילת המאבק המדיני, ששלב הראשון
 הסתיים בקבלתה של החלטת מועצת הבי-
 טחון 242. עבד אל-נאצר חזר והבהיר
 שהוא מתנגד לכל צורה של הידברות עם
 ישראל, קל וחומר התקרבות כלשהי לעמ-
 דתה של ישראל. הוא תבע נסיגה כוללת
 של כוחות צה"ל לגבולות 4 ביוני 1967,
 בלא שינוי כלשהו במהותם של היחסים
 ששררו לפני המלחמה עם ישראל. עמדה
 נוקשה זו הכשילה את נסיונותיהן של מע-
 צמות-העל להגיע לנוסחת פשרה שתפשר
 את הקיפאון (דוגמאות לכך הם ה,הסכ-
 מים" של גולדברג—גרומיקו מסוף יולי
 ומסוף ספטמבר 1967). בתביעה שהנסיגה
 חייבת להיות כוללת, דחה שליט מצרים
 פניות מצד המדינות הימיות (בראשן מדי-
 נות מערב אירופה) לפתוח את התעלה
 לשליט תמורת נסיגה חלקית מצד ישראל
 (אוקטובר 1967). אפילו בפתיחת אחת
 היציאות של התעלה כדי לחלק את האניות
 הזרות, שנתקעו באגמים מאז המלחמה,
 ראתה מצרים חלק בלתי-נפרד מהשאלה
 הכוללת יותר של חיסול תוצאות התוקפ-
 נות. בנקטו עמדה זו קיוה נשיא מצרים,
 כי יעלה בידו להפעיל לחץ בין-לאומי על
 ישראל, כדי שזו תיסוג מהשטחים.

שיקום הכוחות המזוינים (עד סוף שנת 1968)

שיקומם של הכוחות המזוינים של מצרים
 החל ימים ספורים אחר שהפסקת האש
 נכנסה לתקפה. שיקומם המואץ של הכו-
 חות המזוינים התאפשר רק הודות לנכו-
 נותה של ברה"מ לרתום את מלוא משאביה
 כדי לסייע למצרים במשימה זו. ואכן, כבר
 באמצע חודש יוני 1967 החלה לפעול, רכ-
 בת-אויר" מברה"מ לקהיר, ובמקביל הו-
 עברו בדרך הים כמויות גדולות והולכות
 של חימוש ושל אמצעי לחימה. לימים,
 ב-23 יולי 1968, הביע נשיא מצרים באר-
 פן פומבי את תודתו לברה"מ במילים
 הבאות: „אילולא ברה"מ והסכמתה להע-
 ניק לנו נשק, היינו שרויים כיום עדיין
 באותו המצב בו נמצאנו לפני שנה כשלא
 היה לנו נשק, נתונים לאימונים מצד ישראל
 ונאלצים לקבל את תנאיה.“
 תוך כ-18 חודשים הצליחו המצרים (בעז-

ריות אלו, כמו האחרות שאירעו עד לסוף
 1967, נועדו גם לתמוך בקריהסברה המצ-
 רי באו"מ ובבימות אחרות, לפיו המצב
 שנוצר בזירה משול ל,חבית של אבק-
 שריפה" העלולה להתלקח כל עת, אלא אם
 תתקבל ב-או"מ החלטה מכרעת ו,בעלת
 שניים", שתצוה על ישראל לסגת. עצם
 המשך נוכחותה של ישראל על גדות הת-
 עלה מהוה, על כן, סכנה לשלום העולם.
 כן טענו דבריה של מצרים, כי שליטתה-
 באש של ישראל על התעלה מסכנת את
 השיט בה, ומכאן שאין כלל מקום לדון
 על פתיחתה של התעלה מחדש לשיט
 בין-לאומי כל עוד כוחות ישראל לא נסו-
 גו מקו התעלה ומכל סיני.

דומה, כי מאחורי הפעילות המצרית בחזית
 התעלה הסתתר שיקול נוסף, שהיה בעל
 משקל נכבד במערכת השיקולים של מצ-
 רים. מנהיגי מצרים לא העריכו מראש,
 שתגובתה של ישראל תהיה כה חמורה
 וקשה כפי שהיתה (החל מירי ארטילרי
 ואש טנקים על ערי התעלה וכלה בהפעלת
 מטוסים כלפי בסיסי-אש, או שיתוק מפ-
 עלים כלכליים באיזור סואץ — בתגובה
 על הטבעתה של המשחתת „אילת"). לת-
 גובה זו נודעה השפעה מכריעה. שכן היא
 חשפה את חולשתה הצבאית של מצרים
 ואת פגיעותה הרבה, ובו בזמן המחישה
 את נחישות החלטתה של ישראל להגיב
 תגובה קשה על כל הפרה של שקט לאורך
 קו הפסקת האש. המסקנה האופרטיבית
 שעבד אל-נאצר הסיק ממצב זה היתה
 כפולה: א. בשלב זה של בנייתם-מחדש
 של הכוחות המזוינים, עדיין לא בשל הזמן
 להתגרריות בישראל; ב. המשקע של האי-
 רועים שקדמו למלחמת ששת-הימים היה
 עדיין טרי מדי בתודעה העולמית, ודעת
 הקהל בעולם טרם הוכנה לקבל את העמ-
 דה המצרית; גם לא גויסה עדיין תמיכה
 מדינית בקו המצרי.

מאז סוף 1967 ועד סתיו 1968 הקפידו,
 אם כן, המצרים לשמור על שקט לאורך
 התעלה. במשך תקופה זו הצטמצמה פעי-
 לותם הצבאית רק לפעילות עקיפה, בה
 הפעילו אנשי-קומנדו פלסטינאים או
 בדוים תושבי סיני למיקושים, לחבלות
 ולפיגועים. כן התנהלה על-ידם פעילות
 ענפה למטרות מודיעין.

עיקר המאמצים מוקדו בתקופה זו בשתי
 משימות: שיקום הכוחות המזוינים בקצב
 מואץ ומאבק מדיני תוך מאמץ ללכד את
 העולם הערבי לחזית יעילה אחת.

קבלתה של החלטת מועצת הביטחון מ-22 בנובמבר 1967 על-ידי מצרים (החלטה 242) סותרת, לכאורה, את עמדתו המוצהרת של עבד אל-נאצר בשאלת המשבר. שכן, החלטה זו אינה מצמצמת לפתרון משבר 1967 בלבד אלא קובעת שעל הצדדים להגיע להסדר, שביטחיה כינונו של שלום צודק ובר-קיימא באזור — דהיינו פתרון מהותי של הסכסוך שבין הערבים לבין ישראל. אולם דובריה של מצרים הבהירו, כי מבחינתם כוללת ההחלטה שני סעיפים אופרטיביים בלבד, אשר החובה להוצאתם אל הפועל מוטלת על ישראל ורק עליה: נסיגה מלאה מכל השטחים הכבושים, בהתבסס על העיקרון הראשון שקבעה מועצת הביטחון, שאין לספח שטחים בכוח; ופתרונה של בעיית הפליטים הפלסטינאים. ביצועם של כל הסעיפים האחרים הכלולים בהחלטה * יהיה מותנה בבחינת פועל יוצא, באופן בו תבצע ישראל את שני הסעיפים הנזכרים; וגם אז ממשיכה מצרים להיות, כבולה ב"לאוים" של הירטום, בכל הקשור למהות היחסים שישררו בעתיד בינה לבין ישראל.

העמדה החד-משמעית והבלתי-מתפשרת שנקטה מצרים בשאלה הטריטוריאלית נובעת, ללא ספק, מגישה עקרונית. לא כך הוא לגבי העמדה אותה נקט נאצר בשאלה של הפלסטינאים. התבטאויות של נשיא מצרים בשאלה זו מצטיינות בדורעניות ברורה ובערפול מכוון. יש והוא ראה בכך שאלה של פליטים בלבד, אשר כבר עצרת ה"או"ם משנת 1948 הצביעה על הדרך לפתרונה (סעיף 11 הידוע) ומוצעת הביטחון אימצה, לדבריו, דרך זו בהחלטתה מ-22 בנובמבר 1967. אולם בדרך כלל נקט עבד אל-נאצר עמדה שונה, אשר טמונה בה משמעות מרחיקת לכת: „אי אפשר שייכון השלום במזרח-התיכון ללא השבת הזכויות החוקיות לעם פלסטיני” — קבע באחד מנאומיו והמשיך (בהודמנות אחרת), „איש לא יוכל להחזיר את הבעיה של הפלסטינאים לקדמותה רק כבעיה של פליטים, או כבעיה אנושית

גרידא". שכן, כך הבהיר, „הבעיה הפלסטינאית הפכה להיות בעיה של עם שיש לו מולדת ובעיה של מולדת שיש לה עם". אי לכך: „החלטת מועצת הביטחון מ-22 בנובמבר 1967 יתכן ותהיה מספיקה לחיסול תוצאות התוקפנות, שבוצעה ביוני 1967, אולם אין ההחלטה מספיקה לגבי הגורל הפלסטינאי". בסוגיית הפלסטינאים ניסה עבד אל-נאצר לעקוף את המוקשים הטמונים, מבחינתו, בהחלטת מועצת הביטחון. בהחלטה דובר על השאלה הפלסטינאית, בשאלה של פליטים, כאחת מב-עיות היסוד התלויות ועומדות כמכשול בדרך לכינונו של „שלום צודק ובר-קיימא באזור".

שאיפה זו של מועצת הביטחון נמצאה, כאמור, בסתירה מוחלטת למטרות המיידית של עבד אל-נאצר — „חיסול תוצאות התוקפנות". על-ידי עצם העלאתה של הדרשה ל„השבת הזכויות הצודקות של עם פלסטיני" (אשר בהצגתה כך יש משום ערעור מכוון של קיום ישראל כמדינה ריבונית בעלת צביון יהודי באזור), שינה עבד אל-נאצר את המשמעות שניתן היה ליחס לעובדה שמצרים קיבלה את החלטת מועצת הביטחון. עם זאת הבין, כנראה, עבד אל-נאצר, כי העמדת העניין הפלסטינאי בצורה כזו, מקטינה את הסיכוי של הגשמת הסדר מדיני, על בסיס ההחלטה, אשר יחזיר למצרים ולמדינות הערביות האחרות את השטחים הכבושים. נשיא מצרים הקפיד, לכן, לנקוט לשון מעורפלת, רב-משמעית, בכל הכרוך בעמדתו בשאלה הפלסטינאית והשאירה במתכוון פתוחה לפירושים. שימוש של עבד אל-נאצר בשאלה הפלסטינאית היה, אם כן, טקטי במאבקו להסגת כוחות ישראל מהשטחים הכבושים, ונועד לדחות את תביעתה של ישראל (אשר נתמכה בכך על-ידי ארה"ב, והדבר השתקף בהחלטת מועצת הביטחון) לשלום ולהסדר מלא של הסכסוך הערבי-ישראלי. בעשותו כך, השאיר נשיא מצרים את הבעיה הפלסטינאית כ„אופציה" לעתיד. עצם קיומה כבעיה בלתי פתורה,

איפשר לו מחד-גיסא לדחות את הדרשה להסדר מלא עם ישראל ומאידך-גיסא — להעלות בעתיד, משיווצרו התנאים הדרושים, את שאלת ההסדר לפי הפירוש שלו. הנושא הפלסטינאי מתקשר, אם כן, באורח ישיר עם „תורת השלבים" של המאבק בישראל — דהיינו, ההפרדה שעבד אל-נאצר הפריד בין השלבים של המאבק שנועדו להגשים את המטרה המצומצמת של „חיסול תוצאות התוקפנות", לבין השלב שנועד להגשים את „הניצחון הסופי". אם נתעלם מניסוחים ומטיעונים דיפלומטיים מחוכמים, נמצא כי מדיניותה של מצרים בכל התקופה הנאצרת לא נשתנתה שינוי מהותי. במגעים הרבים שקיים שליח האו"ם, הד"ר יארינג, בקהיר נאמר לו, כי התנאי להתקדמות כלשהי בכיוון הסדר מדיני הוא נסיגה מלאה של ישראל מכל השטחים שכבשה. כל שאלות ההבהרה של יארינג לגבי עתיד היחסים באזור, היה וישראל תיסוג, נשארו מצד המצרים ללא תשובה מחייבת חד-משמעית. במקביל ניהלו המצרים פעילות מדינית מרוכזת שבמרכזה עמדה המגמה „לחשוף את האימפריאליזם" — דהיינו את כוונותיה האמיתיות של ארה"ב, שבגללן ממשיכה היא לתמוך בישראל. כאן משתלב גם מצד מצרים את דעת-הקהל העולמית לטובת המאבק הערבי וכן להשאיר את ארה"ב בודדה בתמיכתה בישראל. זאת עשו בהציגם מדיניות מתונה מבחינה טקטית של עומתה נראתה עמדתה של ישראל נוקשה וקיצונית. כדי ליצור לחץ על ישראל תיאר באופן קבוע את המזרח-התיכון כ„חבית של אבק שריפה", העלולה לגרום תבערה עולמית, אם ישראל לא תיסוג. לבסוף יש להצביע בהקשר זה על מאמצי ציהם ללכד את העולם הערבי לחזית אחת, אשר תהיה מסוגלת להציג איום של ממש לאינטרסים חיוניים של ארה"ב (ושל מדינות מערביות אחרות) באזור.

המאמצים ללכד את העולם הערבי

מאמציו של עבד אל-נאצר ללכד את העולם הערבי, במטרה ליצור חזית מגובשת ומאוחדת בעלת עוצמה כלכלית ופוליטית, החלו סמוך לסיימם של הקרבות. לנשיא מצרים היה ברור מראש, כי ללא קיומה של חזית ערבית כזאת יקשה עליו לנהל את המאבק „לחיסול תוצאות התוקפנות" על-פי הכללים שקבע לעצמו.

ש.ל המדינות לחיות בשלום בגבולות בטוחים ומוסכמים, כשהן משוחררות מכל איום או פעולות אלימות.
ג. הבטחת חופש השיט בנתיבי מים בין-לאומיים הנמצאים באזור.
ד. הגשמת פתרון צודק לבעיית הפליטים.
ה. הבטחת השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של כל אחת מהמדינות באזור על-ידי נקיטת אמצעי ביטחון. הכוללים את כינונם של אזורים מפורזים.

החלטת מועצת הביטחון כוללת, כידוע, את הסעיפים האופרטיביים הבאים, אשר ביצועם על-ידי הצדדים המעורבים בסכסוך נועד להבטיח את כינונו של „שלום צודק ובר-קיימא באזור":
א. נסיגת הכוחות המזוינים של ישראל משטחים שנכבשו במהלכו של הקונפליקט האחרון.
ב. ביטול כל מצבי הלוחמה; הכרה וכיבוד הריבונות, השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של כל אחת מהמדינות באזור וזכותן

התבוסה שנחלו מדינות ערב במלחמת ששת-הימים יצרה תלות גומלין בין עבד אל-נאצר לבין המנהיגים של מדינות-ערב האחרות: מחד-גיאת תלותה הכלכלית ה- גוברת של מצרים במדינות ערב העשירות והזדקקותו של עבד אל-נאצר לחזית ער- בית אחידה כדי לתת משקל נוסף למהל- כים המדיניים ולפעולות הצבאיות שנקט. מאידך-גיאת, הסיכויים של ירדן ושל סור- יה להחזיר לעצמן את השטחים שכבשה ישראל בדרך, „מכובדת“, שאין בה משום „כניעה“ לישראל, היו מותנים בעמדה ש- ינקוט נשיא מצרים בשאלת סיני ולגבי מכלול היחסים עם ישראל. אולם הבעיה הטריטוריאלית קשרה גם את עבד אל- נאצר לעמיתיו, שהרי הסדר נפרד מצדו עם ישראל, אשר יחזיר את סיני למצרים, פירושו סתימת הגולל על שאיפות המנ- היגות שלו בעולם הערבי.

חולשתה הבסיסית של מצרים והפגיעה הבולטת שנפגעה מעמדו האישי של עבד אל-נאצר עקב המלחמה, גרמו לכך של- מרות התלות ההדדית נתקלו מאמציו ל- כד מאחוריו את העולם הערבי במכשולים רבים: חוסין גילה סימנים „מדאגים“ של נכונות להידבר עם ישראל; נשיא אל- ג'יריה בומדיין, התייצב בראש המחנה ה- קיצוני ונקט עמדה מיליטנטית מובהקת, בתקוה לרשת את מקומו של עבד אל- נאצר כמנהיג הבכיר של הערבים; מנהי- גיה של סוריה, בהתנגדותם לכל ניסיון של הסדר מדיני, הצטרפו לעמדתו הקיצונית של בומדיין. הם חזרו לתורה הקדם-מל- חמתית שלהם בדבר הצורך לנהל „מאבק עממי“ כדרך הפעולה היחידה, שתוביל בעתיד לשחרור פלסטין (הסורים ראו בוו- דאי בעצם התבוסה שנחלו הצבאות הס- דירים הוכחה לנכונותה של התורה ה- קדם-מלחמתית שלהם). המנהיגים של המ- דינות הערביות האחרות גילו אמנם נכו- נות שלא לשבור את „הסולידריות הער- בית“, אולם נקטו בפועל עמדה אדישה מובהקת במאבק שניהל נשיא מצרים (נסיכויות המפרץ, סעודיה ולוב — המ- שיכו אמנם למנוע אספקת נפט מארצות- הם למערב, אולם גילו סימנים בולטים של קוצר-רוח ואמנם נפרצו פרצות בחומת החרם על אספקת נפט). נשיא סודן מילא, כרגיל, את התפקיד של מתווך בין העמ- דות המנוגדות.

בשורת הכינוסים של המנהיגים הערבים בחודשים הראשונים אחרי המלחמה (כנס

שרי החוץ, שנערך בכוחית כבר ב-17 ב- יוני, היה הראשון בהם) לא הצליחו הללו לגשר על פני ההשקפות החלוקות ולגבש חזית אחידה. בכנס הפסגה בח'רטום (31 באוגוסט—1 בספטמבר) הצליח עבד אל- נאצר, אחרי מאבק קשה, לקבל „גושפנ- קא מחייבת“ לתפיסה שלו בדבר ניהול המאבק באמצעים משולבים ובכפיפות לס- ייגים שהוגדרו ב- „ארבעה האומים“ — ועם זאת בלום גם את חוסין ו, להחזירו לתלם. כהיענות ללחץ שהפעילו המדינות מפיקות הנפט, הוחלט על חידוש אספקת הנפט תמורת תשלום שנתי קבוע שהת- חייבו לשלם סעודיה, כוזית ולוב ל, מדינות העימות“ (אין ספק שהכספים שמצרים קיבלה במסגרת החלטות אלה גמנים עם הגורמים החשובים, שאיפשרו לעבד אל- נאצר להמשיך ולדבוק בעמדתו בדבר המשך המאבק עם ישראל). אולם, למרות ההישג הברור שעבד אל-נאצר זקף לזכו- תו בתחלטות אשר התקבלו בח'רטום, נמ- שך גם לאחר כנס הפסגה הערעור על מנ- היגותו ועל דרך הפעולה שלו. סירובן של סוריה (אשר נעדרה הפגנתית מכנס ח'ר- טום) ושל עיראק, נוסף על אלג'יריה ועל סעודיה, להצטרף למצרים בקבלתה את החלטת מועצת הביטחון (אפילו לפי פי- רושה היא) ממחיש את הקשיים שעבד אל- נאצר עמד בפניהם במאמצו לגיבוש חזית ערבית מלוכדת.

המאמצים ללכד את שורות הערבים ות- לותו הגוברת בעזרתן הכספית של המדי- נות מפיקות הנפט, חייבו את נשיא מצרים לזנוח את דרך המאבק ב, „ריאקציה“ (ירדן, סעודיה דומותיהן), שנקט בה בשנים ש- קדמו למלחמה. מאז תום המלחמה ניתן להבחין בקו ברור של מצרים להתקרב אל מדינות ערב „מסורתיות“, תוך דחיקתם של חילוקי-הדעות הרעיוניים לקרן-זווית. הדוגמה הבולטת ביותר בקו זה היתה ההת- קרבות לסעודיה, כאשר עבד אל-נאצר הסכים בכנס ח'רטום לסיים את מעורבותו הצבאית במלחמת האזרחים בתימן ולפנות ממנה את כוחותיו.* גם היחס למלך חוסין השתנה בצורה בולטת: אמנם החשדנות

כלפי לא נעלמה כליל (רצונו המופגן לה- גיע לכלל הסדר עם ישראל עורר ספקות ואי-אמון), אולם עמידתו ה, „מכובדת“ בי- מי המלחמה חייבה את עבד אל-נאצר לתת לו „הכשר לאומי“. יתר-על-כן, ירדן הפ- כה לגורם החשוב ביותר ב, חזית המזר- חית“, אשר להקמתה חתר עבד אל-נאצר ללא ליאות. בירדן נמצא הריכוז הגדול ביותר של פלסטינאים, ולכן גם של מחב- לים בכוח, והצבא הערבי הירדני (צע"י) גילה נטיות ברורות ללחום בישראל. כל אלה חייבו את עבד אל-נאצר לראות ב- חוסין שותף מכובד ונחוץ ביותר בניהול המאבק. עבד אל-נאצר השקיע מאמצים רבים בניסונו להקים את ה, חזית המזר- חית“ ולהפכה מכשיר יעיל ובעל עוצמה, שימלא תפקיד פעיל בלחימה בישראל. עצם קיומה של „חזית מזרחית“, כך קיוה נאצר, יחייב את ישראל להציב מולה חלק מכוחותיה, וכך יוקל הלחץ האפשרי מ- צדה בחזית התעלה. נוסף לכך, פעילותן הצבאית של מדינות ערביות נוספות עשויה לתת יתר תוקף לאזהרות המצריות מפני סכנה של התלקחות במזרח-התיכון וכך להגביר את הלחץ הבינ-לאומי על יש- ראל לסגת. אולם, חשדנות עמוקה בין ה- משטרים הערביים וניגודי אינטרסים מהו- תיים ביניהם הכשילו את מאמציו של עבד אל-נאצר. אמנם ב-26 בספטמבר 1968 הוכרו באופן חגיגי, בתום כנס רמטכ"לים שהתקיים בעמאן, על כינונה של החזית המזרחית, אולם, להוציא תיאום רופף בד- רג של מפקדות וחילופי מידע מודיעיני לא התקיימה חזית מזרחית יעילה, שתפעל בפיקוד עליון אחד (אפילו הכוחות העי- ראקיים בירדן פעלו באופן עצמאי). עם זאת הצליחו המצרים, הודות לשיפור הי- חסים עם חוסין, להציב בירדן מכשירי מכ"מ, שהשתלבו במערכת ההתראה הא- וירית של מצרים; ** כן הפעילו מעקבה חוליות של חיילי קומנדו, הנמנים עם הג- דודים הפלסטינאים המשולבים בצבא ה- מצרי, למבצעי חבלה ופיגוע במרחב אילת. דומה, כי הדברים הבאים, שהשמיע עבד אל-נאצר ב-29 באפריל 1968, משקפים את הערכתו שלו בדבר התוצאות של מא- מציו לגיבוש העולם הערבי ואיחודו:

„אנו מנסים בכל כוחנו ללכד את הפוטנ- ציאל של האומה הערבית. אולם עודני

* תחנות-מכ"מ אלה הושמדו על-ידי חיל- האויר ב-22 באפריל 1969 (1,000 הימים“ ע' 132).

* ההחלטה על פינוי הכוחות מתימן נבעה ב- ראש וראשונה מהצורך של עבד אל-נאצר ב- כוחות שעדיין נמצאו בתימן — 7 חטיבות חי"ר ועוד כשתי חטיבות טנקים — לשם העמידה בחזית התעלה. אולם למלך פייצל היתה חשובה עובדת הסתלקותם של הכוחות המצריים מתימן ולא המניע להסתלקותם. פינוי הכוחות הסתיים במרוצת חודש דצמבר 1967.

אומר לכם, כי יתכן שניכנס למערכה לב- דנו. זאת משום שאין תכנית צבאית ואין תכנית מדינית ערבית משותפות. האויב הישראלי יכול עדיין לפעול בכל זירה בנפרד — בין מצפון ובין מדרום.”

מלחמת ההתשה

(סתיו 1968 — 7 באוגוסט 1970)

עבד אל-נאצר נהג לשבץ מדי פעם בנ- אומיו מעין „ציוני דרך“, אשר גועדו להב- היר לשומעיו באיזה שלב משלבי המאבק היסודיים נמצאת מצרים. ב-15 באפריל 1968 הודיע: „הגענו לשלב של, העמידה האיתנה“. ב-8 בספטמבר 1968 פתחה הארטילריה המצרית בירי כבד, שנמשך כמה שעות, על כוחות צה”ל, הערוכים בגדה המזרחית של התעלה. בהתבססו על פעולה זו ידע לבשר לשומעיו ב-14 בספ- טמבר 1968 את הבשורה הבאה: „תודה לאל, כבר חלף השלב של, העמידה האי- תנה“.

ב-26 באוקטובר פתחו המצרים פעם נוס- פת באש כבדה של ארטילריה על כוחות צה”ל. בכך נפתח שלב חדש במאבקו של עבד אל-נאצר „לחיסול תוצאות התוקפ- נות“. הפשיטה שערכו כוחות מוצנחים של צה”ל ב-31 באוקטובר 1968 על גי-ע- חמאדי הגיעה את המצרים להפסיק את ירי הארטילריה עד לראשית מרס 1969 (הפשיטה חשפה את החולשה של מערך ההגנה בעמקה של מצרים המצרים נזקקו לזמן כדי להתארגן שם). אולם נקודת המפנה במדיניות האש של מצרים היתה, ללא ספק, כבר בחדשי הסתיו של שנת 1968. שלב חדש זה במאבק של מצרים כונה בפי המצרים בסתיו 1968 „כמדיניות ההגנה המונעת“ וגם „שלב ההרתעה“.

ב-2 בדצמבר 1968 הודיע נשיא מצרים: „אנו עוברים שלב זה („שלב ההרתעה“) תוך חיזוק כוחותינו המזוינים בכל האמ- צעים ובכל האפשרויות, כדי שנוכל לעבור לשלב השלישי — השלב של שחרור הא- דמה הערבית שכבשה ישראל“. בנאומו ב-23 ביולי 1969 אמר עבד אל-נאצר: „אנו נתונים עתה במערכה ממושכת ואנו נכונים למערכה ממושכת — מערכה מכו- שכת להתשת האויב“. בכך טבע נשיא מצרים מטבע-לשון חדש, שהפך לסימ- היכר בעל משמעות מכרעת בתולדות ה- מאבק המצרי בישראל.

ההתקדמות המהירה שחלה בשיקומם של הכוחות המזוינים של מצרים והמשך הת-

עצמותם המזוירות והקיפאון שנוצר בטיפול המדיני במשבר — זהו הרקע להחלטתו של עבד אל-נאצר לפתוח שלב חדש במ- אבק — שלב של מלחמת ההתשה.*

עבד אל-נאצר לא ראה במציאות שנוצרה במורח-התיכון מאז קיץ 1967 סתירה בין היענותו להוראת מועצת הביטחון מ-8 ביוני בדבר הפסקת אש לבין מלחמת הה- תשה, נהפוך הוא: „אנו סבורים, כי הפ- סקת האש אינה יכולה להיות החלטה בע- לת תוקף נצחי. אנו סבורים, שהפסקת האש קשורה קשר מלא עם נסיגת הכוחות התוקפניים. אנו סבורים, כי פירוש הפסקת האש אינו צריך להיות הסכמה מצדנו, אנו המדינות המותקפות, לכך ישראל תמשיך בכיבוש אדמותינו.“ והוא הוסיף בהודמנות אחרת: „מאז יוני 1967 נמצ- אים אנו במצב של מלחמה מתמדת. מצב המלחמה קיים משום שקיימת התוקפנות. התוקפנות כשלעצמה נחשבת למצב של מלחמה והכיבוש של השטחים הערביים — משקף את המצב של המלחמה.“

משפתח עבד אל-נאצר במלחמת ההתשה, הוא לא נסוג מהסכמתו להחלטת מועצת הביטחון 242 (כמובן, לפי פירושו שלו את החלטה); הוא המשיך במגעים (העקרים) עם יארינג והמשיך לעודד את המעצמות בנסיגתן למצוא הסדר לסכסוך בדרכים מדיניות (היתה זו מצרים, אשר הודיעה פומבית על תמיכתה במגעים המתקיימים

* אין ספק, כי נוסף לשני הגורמים שזכרו, היתה גם לתסיסה, ששררה בתוך מצרים מאז תום מלחמת ששת-הימים, השפעה מסוימת על החלטה שקיבל עבד אל-נאצר. אישקט זה מצא את ביטויו החיצוני במהומות, שפרצו ב- פברואר ואחרי-כך בנובמבר 1968. ושנשאו גם אופי אופוזיציוני (במהלכן הושמעו סממאות נגד המשטר וגם נגד עבד אל-נאצר אישית). אולם דומה, כי אין להגוים במשקלם של האי- רועים הפנימיים ובמידת ההשפעה שהיתה להם על נשיא מצרים.

בפורום של הארבע ושל שתיים ואילו יש- ראל שללה, כידוע, מגעים אלה מעיקרם). מצרים הקפידה להמשיך ולנהל, במקביל לפעילות הצבאית, את המתקפה המדינית שלה, בעיקר בקרב מדינות מערב-אירופה ובמדינות הנמנות עם הגוש האפרו-אס- ייאני. מלחמת ההתשה היתה, אם כן, הדוגמה המושלמת ביותר לנסיגתו של נשיא מצרים „לחסל את תוצאות התוקפ- נות“ על-ידי השילוב של לחץ צבאי ושל מהלכים מדיניים; מלחמת ההתשה היתה ההתגשמות הנאמנה ביותר של תפיסת- המאבק הנאצרית הלכה למעשה.

רבות היו ציפיותיו של עבד אל-נאצר ממלחמת ההתשה — ראשיתו של „שלב השחרור“. הוא קיווה, ככל הנראה, כי מלחמת ההתשה תיאלץ בסופו של דבר את ישראל לסגת מהשטחים. עם זאת ניתן לקבוע במידה רבה של ביטחון, כי עבד אל-נאצר לא חשב שמלחמת ההתשה תצ- ליח במידה כזו, שהכוחות המזוינים של מצרים יוכלו לצלוח את התעלה ובקרב תנועה לשחרר את סיני. כל הסימנים מעי- דים כי הוא לא האמין שיש בכוח צבאו לגבור על צה”ל בקרב כזה וידע גם כי לא יוכל לעשות זאת משך שנים רבות. הוא חזר והזהיר, כי יהיה צורך בזמן, בהקצאת אמצעים ובהשקעת מאמצים רבים לפני שהצבא המצרי יגיע לרמה כזו, שת- אפשר לו לפתוח מלחמה כוללת בישראל תוך סיכויי הצליחה בכך. אפילו תוך כדי מלחמת ההתשה הזהיר את העם המצרי: „אסור לנו לזרוז את המערכה ולגרונם להת- רחשותה לפני שיגיע המועד לכך, ולוא גם ביום אחד בלבד“. בהודמנות אחרת הוסיף על דברים אלה: „מה שהנני רוצה לומר הוא, שאיננו נכנסים להרפתקאות וכי חישובינו כיום עולים לאין ערוך על חישובינו ב-1967. אנו אומרים כי אנו חושבים פעם, פעמיים, שלוש וארבע פע- מים... כדי שלא ניתן לישראל שום הזדמ- נות לנחול ניצחון נוסף כלשהו.“ עם זאת האמין נשיא מצרים, כי כוחותיו — כשהם ערוכים בעמדות-הגנה חפורות ומבוצרות היטב ונהנים מיתרון ברור בקנים ארטי- לריים — יוכלו להסב לכוחות צה”ל אבי- דות רבות כל-כך בכוח אדם, שתהיינה בלתי-נסבלות עבורם. יתר על-כך, נשיא מצרים האמין אמונה מלאה, כי צבאו הח- זיר לעצמו את כושר ההגנה האמינה ויוכל למנוע בעד כוחות צה”ל מלחצות את הת- עלה או לאיים על עורפה האזרחי של

הרמטכ"ל ומפקד כוחות הים (אחרי הפשיטה של הכוח המשוריין); הוצאת קצין נים וחיללים להורג במשפט צבאי, בעון התרשלות ועריקה משדה-הקרב (אחרי הוצאת המכ"מים מעמדותיהם בראס-עראב), תופעה נדירה ביותר בתולדות מצרים הנאצרית ועוד.

לקראת סוף שנת 1969 התברר, כנראה, לנשיא מצרים, כי מצבם של כוחותיו המזוינים הוא בכי רע, ומלחמת ההתשה רחוקה מלענות על הציפיות שתלה בה משפתח במלחמה למעלה משנה קודם לכן: כוחות צה"ל נמצאו במקומם ולא נסוגו אפילו, "שעל אדמה אחד"; לא ניכרה התקדמות בטיפול המדיני מצד המעצמות (התכנית שהגישה ברה"מ ביוני 1969 נדחתה ע"י ישראל וע"י ארה"ב, ואילו התכנית הנגדית האמריקנית לגבי מצרים מ-28 באוקטובר ולגבי ירדן מ-18 בדצמבר 1969 — זו הקרויה על שמו של שר-החוץ, רוג'רס — נדחתה על-ידי ברה"מ, על-ידי ישראל, ובשלב זה גם על-ידי מצרים); שליחותו של הד"ר יארינג הוקפאה למעשה מאז ערך במרס 1969 את הסיבוב האחרון של פגישותיו בבירות מדינות ה-3 שלטון ערב, שהתכנסה ברבאט, בירת מרוקו (21-23 בדצמבר 1969), המחיש בפומבי את המשך פיצולו של העולם הערבי ואת כשלונו האישי של עבד אל-נאצר לרתום את מדינות ערב ולגייסן לתמיכה מלאה במאבק שמצרים מנהלת. על כל אלה נוסף מימד חדש: מטוסי חיל-האוויר פתחו ב-7 בינואר 1970 בהפצצות שיטתיות על מתקנים חיוניים בעמק קה של מצרים. מערכת ההגנה האווירית, אשר על אמינותה סמך נשיא מצרים, התמוטטה ומצרים נחשפה להתקפות חיל-האוויר. מלחמת ההתשה, שנועדה במקורה להתיש את ישראל ולא לצלח לסגת, החלה להתיש את מצרים ולא לצלח להיכנע (דהיינו, להיכנס לתהליך של משא-ומתן עם ישראל) — אם לא תימצא דרך לבלום התפתחות זו. לעבד אל-נאצר היה ברור כי תחזית זו טומנת בחובה סכנה מוחשית ביותר להמשך שלטונו במצרים. על רקע התפתחויות אלה ובמטרה לבלום את המשיך ההדרדרות במצב הצבאי, ביקר נשיא מצרים ב-24-25 בינואר 1970 ביקור פתע במוסקבה לשם התייעצויות וכדי לבקש עזרה דחופה. הפעם לא ביקש סיוע צבאי נוסף, כפי שנהג לעשות בעת ביקור

המוחלטת של חיל-האוויר בשמי מצרים הוכיחה לעבד אל-נאצר ולמפקדי צבאו, כי מערכת של "הגנה אמינה" — רחוקה עדיין מהם מרחק רב. על ההשפעה שהיתה לפעילות חיל-האוויר נוספה ההשפעה הרבה שהיתה לבולטות שבין פעולות היבשה, אותן ביצעו כוחות צה"ל מעבר לקוים, כמו: הפשיטה על מוצב המכ"מ הימי בעד דביה (ליל 21-22 ביוני 1969); הפשיטה לאי גרין והשמדת המתקנים שהיו בו (ליל 19-20 ביולי 1969); הפשיטה הגדולה של כוח משוריין בגזרת מפרץ סואץ (9 בספטמבר 1969); הפשיטה על מוצב ה-מכ"מ האווירי בראס-עראב והבאתם של מתקני המכ"מ לישראל (ליל 25-26 ב-דצמבר 1969); כיבוש האי שדואן והחזיקתו במשך 32 שעות (22-23 בינואר 1970); הפגזת המחנה בביר-עריציה במרגמות (ליל 22-23 ביוני 1970) ועוד. כמה מפעולות אלו גרמו לזעזועים חמורים בקרב הכוחות המזוינים של מצרים, דוגמת הדחת מפקד כוחות האוויר בסוף יולי 1969 (אחרי הכשלונות שנחלו המטוסים המצריים בקרבות האוויר עם מטוסי חיל-האוויר); ** הדחת צמרת הפיקוד, בכללם

** בחודש יולי בלבד איבדו המצרים בקרבות אוויר 19 מטוסים (1000 הימים" — עמ' 132). עד לכניסת הפסקת האש לתקפה בליל 7-8 באוגוסט 1970. איבדו המצרים בסך-הכל 86 מטוסים בקרבות אוויר ועוד 25 מטוסים באש נ"מ מן הקרקע (1000 הימים" — עמ' 198).

מצרים בתגובה למלחמת ההתשה. במצב כזה, כך קיווה, קיים סיכוי רב שישראל תעדיף לסגת ביוזמתה היא מתוך חוסר אפשרות (או חוסר נכונות) להמשיך ולהחזיק את אחיזתה בקו התעלה במחיר כה גבוה של אבידות. נוסף על כך הגיח עבד אל-נאצר, כי חידוש הקרבות באיזור התעלה — והפעם בהיקף נרחב (כשבאותה עת ניטשים קרבות עם ירדן, עם סוריה ועם לבנון כתוצאה מפעילותם של המחבלים ובהשתתפותם הפעילה של ה-צ"י) ושל חיל-המשלוח העיראקי החונה בירדן) — יחזק את הלחץ מצד המעצמות על ישראל לסגת, מתוך אי-רצונו למצוא עצמן מעורבות בצורה זו או אחרת במתרחש במזרח-התיכון.

הנחתת אש מעמדות נייחות היתה שיטת הפעולה העיקרית בלוחמה המצרית בתקופת מלחמת ההתשה. עם זאת נקטו הכוחות המצריים מדי פעם גם בשיטות-פעולה אחרות, אשר הבולטות בהן נציין להלן:

א. פשיטות לילה על מעוזים, על מוצבים מבודדים ומאובים — כולל מארבים ביום (הבולט בהם היה זה ב-30 במאי 1970, בציר התנועה המוליך מקנטרה צפונה, בו נהרגו 14 חיילי צה"ל).

ב. פיגועים ביעדים בישראל (דוגמת הפיגועים באניות שעגנו בנמל אילת, אותם ביצעו חוליות של אנשי-צפרדע מצרים, אשר השתמשו בעקבה ככסיס יציאה וזה).

ג. הפצצה של יעדים אזרחיים בעומק סיני (אל-עריש: ליל 24-25 באפריל 1970, נחל-ים: ליל 23-24 באפריל 1970).

ד. פעילות בים ומהים (הפגזת איזור חוף צפונית-מזרחית לקנטרה: ליל 8-9 בנובמבר 1969; טיבוע ספינת הדיג, "אורית" צפונית-מערבית לברדוויל: ליל 13-14 במאי 1970).

ה. תקיפות אוויר במרחב התעלה וירי ממסוקים לאורך חופי הים-התיכון וים-סוף.

אין ספק, כי מנקודת מבטם של המצרים היו ראשית הפעלתו של חיל-האוויר בחזית התעלה (20 ביולי 1969) והתחלת הפצצות בעומק שטחה של מצרים (7 בינואר 1970) — שתי נקודות-המפנה הבולטות ביותר לרעתם במלחמת ההתשה. שליטתו

* פירוט מלא מצוי ב"1000 הימים".

ריו הקודמים בברה"מ, אלא תבע מהסוב-
ייטים שייחלצו באופן ישיר לעזרתו.
סימנים שונים מצביעים על כך שתביעתו
של עבד אל-נאצר לא הפתיעה את הסוב-
ייטים. קרוב לוודאי כי כבר בסתיו 1969
— בעקבות ההחמרה הבולטת במצבם של
הכוחות המצריים, אשר החלה להסתמן ב-
שבועות הראשונים לפעילותם של כוחות
חיל-האוויר בחזית התעלה — ערכו מג-
היגיה של ברה"מ הערכת מצב. הסיכון
האפשרי (הכרוך במפנה השלילי שחל ב-
מצב הצבאי) להמשך שלטונו של עבד
אל-נאצר ודאי שלא נעלם מעיניהם. מה
גם שלעזעור שלטונו של נשיא מצרים
השלכה ישירה על עתיד מאחזם האסטר-
טגי במצרים; ולכך עלולה להיות, כמובן,
גם השפעה מרחיקת-לכת על כלל עמדות-
תיהם במזרח-התיכון. דומה, כי כבר במו-
עד זה החליטה מוסקבה עקרונית בדבר
מעורבות צבאית פעילה בהגנה אוירית
על מצרים — אם וכאשר יחייב זאת המ-
צב ואם תתקבל דרישה לצעד כזה מצד
מצרים. החלטה עקרונית זו הובאה, ככל
הנראה, לדיעת המנהיגים של מדינות
ברית ורשה, אשר התכנסו במוסקבה ביי-
מים 18—27 בנובמבר. בכינוס זה תפס
המשבר במזרח-התיכון מקום מרכזי. אחת
ההחלטות שהתקבלו בסיומו של הכנס —
בה הביעו מדינות הברית את נכונותן לה-
גיש למצרים (ולמדינות ערביות אחרות)
„סיוע כולל ורב-צדדי“ — מרמות, ללא
ספק, על ההחלטה העקרונית בדבר המ-
עורבות הצבאית הישירה.

כשהציג עבד אל-נאצר בפני מנהיגי בר-
ה"מ, בעת ביקורו במוסקבה, תמונת-מצב
קודרת לגבי ההתפתחויות הצבאיות ולגבי
היכולת של משטרו להמשיך ולהחזיק מע-
מד בתנאים אלה ותבע מהם לחוש לעזר-
תו — נענה בחיוב. תוך נקיטת אמצעי
זהירות וכלי שהודתה בכך אי-פעם בפומ-
בי, העבירה ברה"מ למצרים סוללות טילי
קרקע-אוויר (בכללם גם טילים מדגם
„ס.א.3“, שעד אז לא נראו בזירה) על
צוותי ההפעלה שלהם (מרס 1970) וטיי-
סות אחדות של מטוסי ירוט „מיג-21“
(אפריל 1970). בשלב הראשון אחרי בר-
אם למצרים, נערכו סוללות הטילים הסוב-
ייטיות סביב שלושה ממרכזיה החיוניים
ביותר של מצרים — קהיר, אלכסנדריה
ואסואן. אולם החל מסוף חודש מאי הו-
פיעו סוללות סובייטיות בחלק העורפי של
מרחב התעלה ובמחצית השנייה של חודש

יוני ועד לכניסת הפסקת האש לתקפה,
השתלבו הסובייטים באופן פעיל בנסיגתם
של המצרים לקדם פעם נוספת מערך של
טילים לעבר התעלה. הוא הדין לגבי טיי-
סות-הקרב: לקראת אמצע חודש אפריל
החלו טייסים סובייטים לבצע טיסות מב-
צעיות בעמק הנילוס, ואחר זמן הופיעו
יותר ויותר סמוך לתעלה.*

מעורבותם הצבאית הישירה של הסובייטים
לצדה של מצרים לא גרמה לשינוי מהותי
במצב. מטוסי חיל-האוויר הפסיקו, אמנם,
מאז ראשית אפריל 1970, את התקפותיהם
בעומק שטחה של מצרים, אולם מאידך-
גיסא גברו תקיפותיהם במרחב התעלה.
האבידות שנגרמו לכוחות המזוינים של
מצרים הלכו וגברו** וקץ המלחמה לא
נראה באופק. ברה"מ נחלצה אמנם לעז-
רתו של עבד אל-נאצר, אולם הבהירה לו
כנראה היטב, כי מעורבותה הצבאית היא
הגנתית גרידא ומכל מקום מוגבלת לקו
התעלה בלבד. לא נמצא לנשיא מצרים
שום סימן, שעשוי היה אף לרמוז לו על
התרופפות החלטתה הנחושה של ישראל,
שלא לסגת מהגבולות שנוצרו בעקבות

מלחמת ששת-הימים בלא שיקדם לכך
סיוע מצב הלוחמות וכונות מצד הערבים
להיכנס למשא-ומתן שיסתיים בשלום. מ-
אידך-גיסא גברו במצרים (אמנם עדיין
רק מתחת לפני השטח) סימנים שהצביעו
על עייפות מהמשך המלחמה ועל כך שמצ-
רים, כמערכת כוללת, איננה מסוגלת להי-
לחם זמן ממושך (דוגמה בולטת לכך הוא
הקיפאון ואפילו הנסיגה בפעילות הכלכל-
לית במצרים, שהסתמנה מאז סוף שנת

1968). כן נוצרה במצרים תסיסה פנימית.
על רקע משקלם המצטבר של כל הגורמים
האלה הגיע עבד אל-נאצר בחודשים הרא-
שונים של 1970 למסקנה, כי מלחמת הה-
תשה נכשלה בפועל. התברר לו, כי מלחמת
ההתשה לא סייעה בידו להשיג את היעדים
המדיניים שקבע לעצמו — לאלץ את יש-
ראל לסגת בעקבות הלחץ הצבאי שהפ-
עילה מצרים בחזית התעלה — וכי עליו
לפנות אל הפתרון המדיני, אשר יתכן כי
יוכל לקדמו טוב יותר להשגת מטרתו.
קשה להצביע על מועד מוגדר של
נקודת-המשבר אצל נשיא מצרים. אולם
ניתן להצביע על ביקורו של עוזר מזכיר-
המדינה האמריקני, ג'וסף סיקסו, בקהיר
(10—12 באפריל 1970) כעל אירוע המ-
סמל בצורה המוחשית ביותר מפנה זה.
לכן, בטרם נמשיך לדון במדיניותה של
מצרים, מן הדין לסקור בקצרה כמה ממ-
אפייניה של המדיניות האמריקנית בתקו-
פה זו.

דחייתה בפועל של תכנית רוג'רס על-ידי
כל הצדדים, ההתפתחויות שחלו בחזית
הלחימה ובמיוחד מעורבותה הצבאית הפ-
עילה של ברה"מ — כל אלה העמידו את
הממשל האמריקני בפני מצב עובדתי חדש.
מצב זה טמן בחובו סיכונים חמורים ל-
ארה"ב; זאת נוכח האפשרות שעלולה
לחול הגברה כמותית רבת-משמעות במ-
עורבות הסובייטית, אשר בהתפתחות קי-
צונית עלולה לחייב תשובה צבאית מת-
אימה מצד ארה"ב. יתר-על-כן, פעילותן
של טייסות סובייטיות מבסיסים במצרים,
שנמסרו לשימושן הבלעדי, כשלכך מצט-
רפת גם בנייתו של בסיס ליחידות-צי
סובייטיות במרסה-מטרורח — משמעותם
של כל אלה לארה"ב חרגה מהסכסוך הי-
שיר במזרח-התיכון. מדיניותה של ארה"ב
מיוקדה, אם כן, במאמץ להביא את הצדדי
להפסקת אש במועד מוקדם ככל האפשר,
כך שבחסות הפסקת האש ניתן יהיה לח-
דש את המגעים המדיניים לקידום הסכם

* פירוט מלא, ראה מאמרו הנזכר של Whetten
ע' 18—22; „1000 הימים“, ע' 221, 258, 259.
** לפי Whetten (ע' 20) סבלו המצרים בחודש
יוני בלבד 1,500—2,000 אבידות.

(עקרונית לפי הקוים, שהותו בתכנית רו-ג'רס). שכן, רק אם יושג הסדר בסכסוך ניתן יהיה, כך קיוו האמריקנים, להביא לפחות לצמצום הנוכחות הצבאית של הסובייטים במצרים — משימה שהפכה ליעד ברור של המדיניות האמריקנית.

הטקטיקה המדינית שנקטו האמריקנים במאמציהם להביא להשגת הפסקת אש ול-חידוש המגעים המדיניים בין הצדדים, כוונה בעת ובעונה אחת כלפי ברה"מ, ישראל ומצרים. כלפי המצרים נקטו האמריקנים שיטה מקובלת של לחצים ופי-תויים. מחד-גיסא חזר הממשל והבהיר ל-מצרים (וגם לסובייטים), כי קיימת מחויי-בות מצדו כלפי ישראל להמשיך ולקיים את מאזן הכוחות באיזור (כך למשל בהת-בטאויות פומביות של הנשיא ניקסון ב-25 בינואר וב-30 בן, ב-21 במרס 1970 ועוד). מאידך-גיסא הגביר את המגעים הישירים עם המצרים, כשאנשי הממשל משתדלים להבהיר להם פעם נוספת, כי המפתח ל-הסדר של הקונפליקט מצוי בוואשינגטון, שכן ארה"ב היא היחידה המסוגלת לגרום שינוי בעמדתה, "הקשוחה" של ישראל. האמריקנים גם הציעו לבני-שיחם להזמין לארצם את סיסקו כדי שיקיים שיחות עם עבד אל-נאצר. ואמנם המצרים הסכימו במחצית השניה של מרס לביקורו של סיס-קו. במטרה ליצור תנאים מוקדמים נוחים ככל האפשר לשליחותו, הודיע מזכיר המ-דינה רוג'רס ב-23 במרס על הקפאה (זמ-נית) בעיון בבקשתה של ישראל לספק לה מטוסים נוספים.

בביקורו בקהיר (10—12 באפריל 1970) מצא סיסקו נכונות עקרונית להפסקת-אש. חשיבותו של הביקור בכך, שסיסקו הצליח לשכנע את מנהיגי מצרים, כי קיימת ב-וואשינגטון אריה של "רצון טוב" כלפי קהיר וכי ישנה נכונות כנה בקרב הממשל לקדם הסכם מדיני. בכך הכשיר סיסקו את הקרקע לגאומו של עבד אל-נאצר ב-1 במאי 1970, בו פנה באופן פומבי אל הנשיא ניקסון וביקש את עזרתו בקידום הסדר למשבר 1967 בדרכים מדיניות.

ההבהרות שקיבל מסיסקו המחישו לנשיא מצרים פעם נוספת את אשר ידע למעשה כל השנים: שהמפתח להסדר המדיני מצוי בוואשינגטון ולא במוסקבה. ברה"מ אינה מסוגלת, למרות כל עוצמתה, לקדם את ההסדר המדיני. רק ארה"ב מסוגלת לעשות זאת הודות לקשריה המיוחדים עם ישראל,

אשר בעקבותיהם נוצרה, כך הניח עבד אל-נאצר, תלות מוחלטת של ישראל בארה"ב. כל המאבק שניהל מאז תום מל-חמת ששת-הימים נועד, בסופו של דבר, לגרום לשינוי בעמדתה של ארה"ב (אין ספק, כי עבד אל-נאצר שאב עידוד לתק-ווחו שיעלה בידו לגרום לשינוי בעמדתה של ארה"ב בהודעתו הפומבית של רוג'רס מ-23 במרס 1970 על ההקפאה בהמשך העיון בבקשתה של ישראל למטוסים נוספים). הקטע הבא מגאומו של עבד אל-נאצר ב-1 במאי 1970, מבהיר, באופן הנאמן ביותר, כיצד ראה נשיא מצרים את יחסי ארה"ב עם ישראל: „אם ארה"ב רוצה שייכון השלום במזרח-התיכון עליה להורות לישראל לסגת מהשטחים הכבו-שים. זאת יכולה ארה"ב לעשות כיוון שישראל עושה את דברתה וחיה על חש-בונה... (אולם) אם ארה"ב אינה מסוגלת לצוות על ישראל לסגת, עליה לומר לנו זאת — אנו מוכנים להאמין לה, תהיה דעתנו על כך אשר תהיה. במקרה זה אנו דורשים דבר אחד, שהינו באפשרותה של ארה"ב: עליה למנוע מישראל סיוע נוסף כלשהו — מדיני, צבאי או כלכלי — כל עוד כובשת ישראל שטחים ערביים.”

בגאומו זה פנה עבד אל-נאצר בקריאה פומבית אל הנשיא ניקסון וביקש את עז-רתו בהשגת הסדר לסכסוך. עצם הקריאה לנשיא ניקסון בבקשת עזרה וכל נימת הנאום, משקפים בצורה הבולטת ביותר את גודל האכזבה והתסכול שהמנהיג ה-מצרי הגיע אליהם. לא עוד „מה שגלגח בכוח יחזר בכוח“, לא עוד איזם „בים של דם ואופקים אחוזי להבות“, אלא קריאה לארה"ב שתשיג עבורו את ההסדר, אשר הוא בכוחו שלו לא הצליח להשיגו. בשלב זה ידע כי מצבו קשה, אבל עדיין לא ראהו כמצב גואש וחסר-תקוה. לכן המ-שיך עדיין להעמיד כתנאי להסדר ולהפ-סקת אש את נסיגתם של כוחות צה"ל מכל השטחים הכבושים ופתרונה של הבעיה הפלסטינאית, לפחות בנוסח של החלטת מועצת הביטחון מנובמבר 1967. נוסף ל-כך, עבד אל-נאצר הניח, כנראה, כי עצם פנייתו בצורה פומבית אל הנשיא ניקסון עשויה לגרום לסחף בעמדתה של ארה"ב וזו תתקרב לעמדתו שלו.

ב-19 ביוני 1970 יצאה ארה"ב ב„יוזמת רוג'רס“, שעיקרה קריאה לשני הצדדים לכונן הפסקת אש למשך שלושה חודשים,

ולחדש את המגעים בחסותו של יארינג. היתה זו תשובתו של הממשל לקריאתו של נשיא מצרים מ-1 במאי, אם כי ודאי הוא שנוסח יוזמת רוג'רס היה רחוק מל-ענות על ציפיותיו של עבד אל-נאצר. בעת ביקורו במוסקבה (29 ביוני — 17 ביולי 1970) תיאם עבד אל-נאצר עם ה-סובייטים את תשובתו ליזומתו של רוג'רס, כאשר מתוך אינטרס בסיסי משותף, אם גם לא בהכרח מתוך מניעים משותפים, הסכימו ביניהן מצרים ובר"ה"מ על תשובה חיובית. ב-23 ביולי הודיע נשיא מצרים פומבית על היענותו ליזומה זו. אותו שליט, שעוד ב-1 במאי דחה את האפשרות להפסיק את האש לפני שישאל תחייב ב-לוח-זמנים מוגדר לנסיגה מהשטחים, נתן ב-23 ביולי את התשובה החיובית להצעה והסכים להפסקת אש בלי שישאל הודיעה על שום „לוח זמנים“. אולם עוד קודם שנכנסה הפסקת האש לתקפה עשו המצרים, בעזרתם של הסובייטים, ניסיון אח-רון לקדם את מערך הטילים עד לתעלה. ב-25 ביוני הובחן מערך ביניים של טילים באיזור כותמיה — תל-אכביר (בו נכללו גם יחידות „3-א.ס.“ רוסיות). החל מה-30 ביוני פעל חיל-האוויר ברציפות נגד מערך טילים זה ולמרות אבידות כבדות (5 מטו-סי „פנטום“) עלה בידו, עד שהפסקת האש נכנסה לתקפה, לעכב לפחות בעד הבאתם של הטילים אל התעלה. אולם דומה, כי למצב כזה הכינו המצרים והסובייטים תכ-נית חלופית. קרוב לוודאי, כי בעת ביקורו של עבד אל-נאצר במוסקבה נדונה השאל-ה של קידום הטילים אל התעלה בחסות הפסקת האש, היה וייכשל הניסיון לקדם לפני שהפסקת האש תיכנס לתקפה. תכ-נית זו נדונה, כנראה, פעם נוספת משהגי-עו לקהיר מפקד כוחות-האוויר הסובייטיים ומפקד כוחות ההגנה-האווירית הסובייטית (30 ביולי — בעקבות הפלתם של 4 מטוסי „מיג-21“, שהיו מוטסים בידי טייסים סוב-ייטים, על-ידי טייסי חיל-האוויר). מכל מקום, אם אמנם היתה תכנית אם לאו — מערך הטילים קודם עד לתעלה החל מה-לילה הראשון בו נכנסה הפסקת האש ל-תקפה.

בליל 7-8 באוגוסט נכנסה הפסקת האש לתקפה ובכך הסתיים שלב נוסף במאבקו של עבד אל-נאצר „לחיסול תוצאות התוק-פנות“; גם שלב זה הסתיים, דוגמת השלב שקדם לו, בלי שישאל נסוגה „אפילו שעל אדמה אחד“.

הפסקת האש

תחילתה של הפסקת האש סיימה את ה-שלב השני במאבקו של נשיא מצרים „לחיסול תוצאות התוקפנות“ ופתחה שלב חדש בתולדות הסכסוך. בחסותה של הפ-סקת האש החלו המצרים, בעזרת הסוביי-טים, לקדם את מערך הטילים לעבר הת-עלה; מהלך זה הושלם במשך חודש או-גוסט. קידום הטילים נועד, בראש וראשונה, להשיג עמדת-כוח משופרת („לאון העליו-נות האווירית... במרחב התעלה“) לצורך לחץ על ישראל לוותרים במגעים המדי-ניים, אשר חידושם יהיה את חלקה השני של יוזמת רוג'רס.

עצם קידום של הטילים בחסותה של הפ-סקת האש יצר משבר-וויטא. ישראל הו-דיעה לדר"ר יארינג, כי עד שיוצאו הטילים חוצה לעמדות המוצא מלפני הפסקת האש, אין בכוננתה לחדש את השיחות בחסותו. עמדה זו של ישראל, אשר נתמכה על-ידי ארה"ב (אם גם בראשונה תוך חוסר-רצון מופגן מצד חלק מאנשי הממשל), גרמה לקיפאון במגעים המדיניים עוד לפני ש-חודשו בפועל. כתוצאה מכך ניצב עבד אל-נאצר פעם נוספת בפני פרשת ו'רכים. הזמן חלף במהירות לקראת תום שלושה החודשים של הפסקת האש. אין בידינו סי-מן, שיאפשר להצביע על הדרך שעבד אל-נאצר עתיד היה לנקוט אלמלא מת ב-28 בספטמבר 1970. את פרשת הדרכים, מל-ו'נה סימני-שאלה רבים, הוריש ליורשו — אנוואר אס-סאדאת.

הערכת התפיסה הנאצרית

במרכזה של התפיסה הנאצרית „לחיסול תוצאות התוקפנות“, עמד העיקרון של גי-הול המאבק באמצעים משולבים — מדי-ניים וצבאיים. מלחמת ההתשה היתה הב-יטוי המלא והנאמן ביותר לתפיסה זו של המאבק המשולב.

למרות התוצאות המרשימות, שהיו לפעו-לות צה"ל מעבר לקוי האויב, וחרף ההש-פעה הרבה שנודעה לפעילות מטוסי חיל-האוויר, מאז רכשו לעצמם שליטה מוחלטת בשמי מצרים בחודש אוגוסט 1969 (ואשר נשמרה בידיהם עד לכניסת הפסקת-האש לתקפה), מן הדין לקבוע שאלה כשלעצמן לא היו הסיבה האחת והיחידה לכשלונה של מלחמת ההתשה: פעולות צה"ל מעבר לתעלה (בכללן, כמובן, גם פעולות חיל-האוויר) לא גרמו להפסקה בפעילות של

הכוחות המצריים בחזית התעלה ואף לא לצמצומן. אמנם אחרי רוב פעולות צה"ל חלה ירידה בפעילות המצרים בחזית הת-עלה למשך מספר ימים, אך זו אוזנה, ב-חשבון כולל, על-ידי הגברת פעילותם לאחר-מכן. מסתבר גם, כי היה למצרים מאגר מספיק של כוחות שאיפשר לעבות את המערך בים-סוף, לפור כוחות מסביב ליעדים חיוניים בעמקה של מצרים וב-אותה עת לקיים את המערך בחזית התעלה במלוא עוצמתו.

מלחמת ההתשה נכשלה, אם כך, לא כתו-צאה מגורם יחיד כלשהו. היא נכשלה מ-חד-גיסא כתוצאה מההשפעה המצטברת שנודעה לעצם המשך עמידתם של כוחות צה"ל בקו התעלה (למרות האבידות ועל אף הקשיים) ולפעילותם של כוחות צה"ל מעבר לקוים; ומאידך גיסא מכשלונה של המערכת הלאומית המצרית ככזאת, על כל מרכיביה, מול הצלחתה של המערכת היש-ראלית הכוללת. נוסף לחולשתם של הכו-חות המזוינים של מצרים, שהופגנה במ-הלכה של מלחמת ההתשה, נודע משקל רב בכשלונה לפער הגדל והולך בין הצי-פיות שהתעוררו אצל המצרים לפני שה-חלו במלחמת ההתשה לבין המציאות וההישגים בפועל. גורמים אלה, נוסף ל-השפעה המצטברת שהיתה למלחמה על העורף האזרחי, הביאו את עבד אל-נאצר למסקנה, כי מלחמת ההתשה נכשלה וכי עליו לחפש את הישועה בדרך הטיפול המדיני.

מכשלונה של מלחמת ההתשה נובעת מס-קנה נוספת: הכישלון של העוצמה הצבאית ככזאת (על כל מרכיביה) — העוצמה שנו-עדה במסגרת התפיסה לבסס את המהל-כים המדיניים — היה למעשה גם כשלונה של תפיסת-המאבק הנאצרית. בגלל חול-שתו של המרכיב הצבאי הוכח בפועל, כי בעזרת תפיסה זו לא הצליח עבד אל-נאצר לחסל את תוצאות התוקפנות. המ-ציאות הוכיחה, כי כשם שתפיסת המל-חמה של המנהיגים הערביים הקיצוניים היתה בלתי מציאותית ולכן לא הועמדה כלל במבחן — כך גם היתה בלתי-מצי-אותית התפיסה הנגדית של נשיא מצרים. וכשלונה בפועל היא ראייה לכך.

* ראה בקשר לכך את העקומה של נפגעי כוחותינו בחזית התעלה במאמרו הנ"ל של תא"ל רביב, ע' 12 והניתוח בעמודים 18-19. כמו כן לוחות האירועים בספר „מלחמת 1000 הימים“ — החלקים הדנים בחזית הלחימה עם מצרים — בעמודים 132, 180, 216.